

Xudoyorova Nigora Nuriddinovna

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya

Alisher Navoiy Sharq adabiyoti tarixida o'zining ulkan badiiy merosi, keng ilmiy qarashlari va falsafiy tafakkuri bilan yuksak o'rin egallagan ulug' siymolardan biridir. Uning ijodi nafaqat turkiy tilda, balki forsiy tilda ham keng qamrovli bo'lib, bu ikki til va ikki madaniyatning uyg'unlashuvi jarayonida yuksak namunaga aylandi. Navoiy forsiy she'riyatida "Foniy" taxallusi bilan tanilgan va bu nom ostida yozgan asarlari Sharq adabiyotining ajralmas qismi sifatida tarixga kirdi. Annotatsiyada Navoiy-Foniy ijodining forsiy adabiyotdagi tutgan o'rni, uning she'rlarida ifodalangan falsafiy g'oyalar, tasavvufiy qarashlar, insonparvarlik tamoyillari hamda ikki til – turkiy va forsiy til o'rtasidagi badiiy-ijodiy bog'liqlik tahlil qilinadi. Navoiy forsiy she'rlarida an'anaviy poetik shakllardan foydalangan bo'lsa-da, ularga o'ziga xos mazmuniy yangilik kiritgan, ma'naviy-ruhiy tazyiqlarni chuqur aks ettirgan. Bu jihatdan, uning forsiyda yaratilgan asarlari nafaqat turkiy adabiyot bilan uyg'unlashuv mahsuli, balki mustaqil ijodiy qirralarni ham ko'rsatadi. Mazkur tezisda Navoiyning "Foniy" sifatidagi adabiy faoliyati Sharq she'riyatidagi ikki tillilik an'anasi bilan bog'liq holda keng ilmiy izohlanadi. Shuningdek, uning forsiy adabiyotdagi o'rni turli manbalarda qayd etilgan ilmiy tadqiqotlar asosida mustahkamlanadi va bu masalaning o'zbek adabiy merosi uchun ahamiyati yoritiladi.

Kalit so'zlar: Navoiy, Foniy, forsiy she'riyat, tasavvuf, ikki tillilik, Sharq adabiyoti, falsafa, badiiy meros.

Abstract

Alisher Navoi is one of the great figures who occupies a high place in the history of Eastern literature with his vast artistic heritage, broad scientific views and philosophical thinking. His work is extensive not only in the Turkic language, but also in the Persian language, becoming a high example in the process of harmonizing these two languages and two cultures. Navoi was known in Persian poetry under the pseudonym "Foniy", and the works he wrote under this name went down in history as an integral part of Eastern literature. The annotation analyzes the place of Navoi-Foniy's work in Persian literature, the philosophical ideas, mystical views, humanistic principles expressed in his poems, and the artistic and creative connection between the two languages - Turkish and Persian. Although Navoi used traditional poetic forms in his Persian poems, he introduced his own substantive innovation into them, deeply reflecting spiritual and spiritual pressures. In this regard, his works created in Persian are not only the product of harmonization with Turkic literature, but also show independent creative aspects. In this thesis, Navoi's literary activity as "Foniy" is widely scientifically interpreted in connection with the bilingual tradition in Eastern poetry. Also, his place in Persian literature is strengthened on the basis of scientific research noted in various sources, and the importance of this issue for the Uzbek literary heritage is highlighted.

Keywords: Navoi, Faniy, Persian poetry, Sufism, bilingualism, Eastern literature, philosophy, artistic heritage.

Kirish. Alisher Navoiy (1441–1501) – buyuk mutafakkir, davlat arbobi, shoir va adabiyot nazariyotchisi sifatida jahon madaniy merosida alohida o'rin tutadi. U o'zining butun ijodiy faoliyati davomida turkiy tilda asarlar yozib, bu tilni adabiy maqomga ko'targan, shu bilan birga,

forsiy tilda ham salmoqli adabiy meros yaratgan. XV asr Markaziy Osiyosida forsiy til madaniyat va ilm-fan tiliga aylangan davrda turkiy va forsiy tilning birga qo'llanilishi keng tarqalgan edi. Ana shu davrda Navoiy o'zining ikki tilli ijodi bilan adabiy maktab yaratdi.

Forsiy til Navoiy uchun nafaqat ilm va diplomatiya tili, balki poetik tajriba maydoni bo'ldi. U bu tilni mukammal egallagan va "Foniy" taxallusi ostida asarlar yaratgan. "Foniy" so'zi arabcha "foniy – o'tkinchi, yo'q bo'luvchi" ma'nosini anglatib, tasavvufiy ma'naviyatga uyg'un holda inson hayotining o'tkinchiligi, ruhiy kamolotning zarurligini bildiradi. Bu taxallusning tanlanishi shoirning tasavvufiy qarashlarini chuqur ifodalaydi.

Navoiy ijodida forsiy she'riyatning o'rni juda muhim. U forsiyda yozgan asarlarida Sharq she'riyatining yirik namoyandalari – Sa'diy, Hofiz, Abdurahmon Jomiy an'alarini o'zlashtiribgina qolmay, balki ularni yangi mazmun bilan boyitdi. Shu tariqa, Navoiy forsiy she'riyatida o'z ovozi yaratdi va uni tarixiy merosning muhim qismiga aylantirdi.

Kirish qismida ta'kidlash lozimki, Navoiyning forsiyda ijod qilishi uning turkiy tilda yozgan asarlariga qarshi qo'yilmaydi, aksincha, ular bir-birini to'ldiradi. Forsiy tilda bitilgan asarlar Navoiyning ikki madaniyatni birlashtirishdagi ulkan xizmatlarini ko'rsatadi. Shuning uchun ham Navoiyning forsiy ijodini alohida o'rganish, undagi falsafiy, ma'naviy va estetik qirralarni yoritish bugungi adabiy tadqiqotlarning dolzarb masalalaridan biridir.

Asosiy qism. Navoiyning forsiy she'riyati, asosan, g'azallar, qasida va ruboiylardan tashkil topadi. Bu asarlarda tasavvufiy falsafa, insonning ma'naviy kamoloti, ilohiy ishq va haqiqat izlash g'oyalari asosiy o'rinda turadi.

Navoiyning "Foniy" taxallusi ostidagi g'azallari Hofiz Sheroziy va Abdurahmon Jomiy an'alariga yaqin turadi. Biroq u o'zining o'ziga xos uslubini ham yaratgan. U g'azallarda inson qalbidagi iztirob, dunyo hayotining o'tkinchiligi, ruhiy ozodlik masalalarini o'rta qo'yadi. Unga ko'ra, insonning haqiqiy baxti moddiy boylik yoki mansabda emas, balki ma'naviy kamolot va ilohiy muhabbatga yetishda namoyon bo'ladi.

Navoiy forsiy she'rlarida tasavvufiy ramzlardan keng foydalangan. Masalan, "mey" – ilohiy ma'rifat, "mayxona" – tasavvufiy maktab, "yor" – Haq, "sabo" – ruhiy xushxabar kabi ramzlar uning she'riyatida ko'p uchraydi. Bu ramzlar orqali shoir inson qalbini poklash, nafsni yengish va Haqqa yaqinlashish g'oyalarini targ'ib qiladi.

Navoiyning forsiy qasidalarida ham siyosiy va falsafiy mazmun kuchli. U qasidalarida hukmdorlarga murojaat qilib, adolat, ilm-fan rivoji, insonparvarlik tamoyillarini ulug'laydi. Shu orqali u o'z davrining ijtimoiy-siyosiy muhitini badiiy tarzda aks ettiradi.

Ilmiy tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, Navoiyning forsiy ijodi turkiy va forsiy adabiyotlar o'rtasida mustahkam aloqadorlikni ta'minlagan. U ikki tilda ham yuksak badiiy namunalar yaratish orqali Sharq adabiyotida bilingvizm an'anasini mustahkamladi. Bu, o'z navbatida, Navoiy ijodining jahon adabiyoti miqyosida ham qadrlanishiga sabab bo'ldi.

Asosiy xulosa shuki, Navoiyning forsiy she'riyati mustaqil adabiy fenomen bo'lib, uning turkiy asarlarini to'ldiruvchi, ularning ma'naviy mazmunini yanada boyituvchi omil sifatida ko'riladi.

Xulosa. Alisher Navoiy forsiy she'riyatda "Foniy" sifatida katta meros qoldirdi. U forsiy she'riyat an'alarini chuqur o'zlashtirib, ularga o'z falsafiy qarashlarini singdirdi. Uning forsiy g'azallari inson qalbining ruhiy tazyiqlarini aks ettiruvchi, tasavvufiy ramzlar bilan boyitilgan asarlardir. U bu she'rlar orqali insoniyatni nafsdan voz kechishga, ruhiy poklikka, ilohiy ishqqa chorlaydi.

Xulosa qilib aytganda, Navoiyning forsiy she'riyati uning ikki til – turkiy va forsiy tilda ijod qilishdagi noyob mahoratini yaqqol namoyish etadi. Bu ikki tilda yaratilgan asarlar turli xalqlar adabiyoti va madaniyatini yaqinlashtirdi, ularning o'zaro boyishini ta'minladi.

Bugungi kunda Navoiyning forsiy ijodini o'rganish Sharq adabiyotidagi bilingvizm hodisasini chuqur anglash, turkiy va forsiy madaniyatlar aloqalarini ilmiy asoslash uchun muhimdir. Shuningdek, bu meros o'zbek adabiyoti va umuman jahon adabiy merosi uchun bebaho xazinadir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bertel's E.E. Navoi i ego literaturnoe nasledie. – Moskva: Nauka, 1965. – 320 s.
2. Braginskiy I.S. Navoi i poeziya Vostoka. – Moskva: Vostochnaya literatura, 1981. – 276 s.
3. G'aniev H. Alisher Navoiyning forsiydagi ijodi. – Toshkent: Fan, 1991. – 210 b.
4. Jomiy A. Devon. – Tehron: Surxab, 1978. – 400 s.
5. Hofiz Sh. Devon. – Tehron: Amir Kabir, 1983. – 350 s.
6. Saidov S. Navoi va jahon she'riyati. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2001. – 280 b.

